

Milli dəyərlərə qayğının parlaq təzahürü

Heydər Əliyev Fondu cəmiyyətdəki mütərəqqi işləri, yaddaşlarda iz salmışdır. Bu istiqamətdə görülən işlərdən biri də filologiya elmləri doktoru, professor Akif Bayramın Mirzə Şəfi Vazehin həyatı və yaradıcılığına həsr etdiyi elmi araşdırmasının ("Mirzə Şəfi Vazehin ədəbi irsi" və "Fridrik Bodenştedtin Mirzə Şəfi Vazeh haqqında xatirələri") bu il "Printed in Turkey" nəşriyyatında çap olunmasıdır.

Azərbaycan ədəbiyyatı dünyaya çoxsaylı poeziya korifeyləri bəxş etmişdir. Həmin poetik nəhənglərin sırasında məşhur Azərbaycan şairi, mütəfəkkiri və marifçisi Mirzə Şəfi Vazeh də vardır.

Mirzə Şəfi Vazehin yaradıcılıq taleyi qeyri-adi. Buna səbəb alman şairi Fridrix Bodenştedtlə olan dostluq münasibətləridir. Mirzə Şəfi Vazeh F. Bodenştedtlə Azərbaycan və fars dillərini öyrətdirdi, o da Mirzə Şəfini Hötenin, Şillerin, Bayronun və digər Qərb şairlərinin yaradıcılığı ilə tanış etdi. Bu dostluq səmimiyyətinin əlaməti olaraq M.Şəfi şeirlərindən ibarət əlyazma dəftərini Bodenştedtlə hədiyyə etmişdir. Bodenştedtlə həmin dəftəri Almaniya aparmış, şeirləri alman dilinə çevirib dərc etdirmişdi. "Mirzə Şəfinin nəğmələri" Avropa oxucusunun ürəyinə elə od salmış və çox keçməmişdi geniş yayılıb, demək olar bütün Avropa dillərində dərc edilmişdi.

Mirzə Şəfinin gözənilməz şöhrəti Bodenştedti oxucuları aldatmağa vadar etmişdi. O bildirmişdi ki, bu əsərlərin müəllifi özüdür. Bodenştedtin yalanları oxucularda belə bir fikir yaratmışdı ki, Mirzə Şəfi alman şairinin yaratdığı poetik bir obrazdır. Beləliklə, Mirzə Şəfinin həyatı, ədəbi və pedaqoji yaradıcılığı haqqında qarışıq məlumatlar, onun Bodenştedtlə olan münasibətləri haqqında yanlış faktlar meydana gəlmişdir.

Yüz ildən çox idi ki, bu problem araşdırılırdı, Almaniyanın, Rusiyanın, Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyatşünasları buna maraq göstərirdilər. Salman Mümtaz, A.A.Seyidzadə, Əmin Abid, Mikayıl Rəfili, M.Ələkbərli, Feyzulla Qasımzadə, İ.Yenikolopov — bu problemin araşdırılan tədqiqatçıların tam olmayan siyahısı belədir. Bu problemin həllinə öz elmi fəaliyyətini filologiya elmləri doktoru Akif Bayram da həsr etmişdi. Onun çoxillik tədqiqatı nəticəsində F.Bodenştedtin tərcüməçilik fəaliyyəti qiymətləndirilmiş, alman mütərciminin Mirzə Şəfi irsinin Avropada məşhurlaşmasında rolu müəyyənləşdirilmiş və F. Bodenştedtin plagiatlığı elmi cəhətdən sübut olunmuşdu.

Akif Bayramın xidməti odur ki, ilk dəfə o, Mirzə Şəfinin müəllifliyinin saxtalaşdırılmasını xronoloji ardıcılıqla sistemləşdirmişdir. Bu məqsədlə Moskvadakı Rusiya Dövlət Kitabxanasından, Sankt-Peterburqdakı Saltikov-Şedrin Kitabxanasından, Bakıdakı M.F.Axundov adına Mərkəzi Dövlət Kitabxanasından, Berlindəki Humbolt adına Dövlət Universitetindən və Drezden Şəhər Kitabxanasından materiallar tapıb elmi-ədəbi dövriyyəyə qatmışdır.

Elmi tədqiqatın müvəffəqiyyətini təmin edən amil odur ki, monoqrafiyanın müəllifi M.Şəfinin öz əsərləri

üzərindəki müəlliflik hüququnun təsdiq olunması işinin vektorunu düzgün təyin etmişdi:

-Bodenştedtin özünün M.Şəfi haqqında söylədiklərinin müqayisəli analizi;

- Bu iki yazıcının müasirlərinin və indiki nəslin başqa tədqiqatçıların onlar haqqında söylədikləri fikirlərin detallı tədqiqi;

- M.Şəfinin alman dilinə tərcümə edilmiş və tapılmış orijinal əsərlərlə tutuşdurulması.

Bu yanaşma alimə M.Şəfi irsinin təsdiq olunmasında əsas istiqamətləri formalaşdırmağa kömək etmişdir. Monoqrafiyada M.Şəfi ədəbi irsinin dəqiq təyini, tədqiqi, təhlili və dərc olunmasının vacibliyi müəyyənləşdirilmişdir.

A.Bayram çox vacib bir sualın nə üçün M.Şəfinin müəllifliyinin sübutu bu qədər uzun zaman almışdır? - cavabını da tapmışdır. Müəllif belə hesab edir ki, buna səbəb aşağıdakı aspektlərdir: şairin avtoqraflarının azlığı, Bodenştedtin M.Şəfi haqqında ziddiyyətli ifadələri; Vazehin tələbəsinin şəxsi arxivinin tədqiq olunmaması; Bu problemə dair alman mətbuatının və ədəbiyyatının birtərəfli tədqiqi; oxşar nəzəriyyənin irəli sürülməsi və məlumatın ikinci dərəcəli mənbəyə vurğusu. Tədqiqatda ilk dəfədir ki, Bodenştedtin müəllifliyini bir-mənalı şəkildə təkzib edən və poetik əsərlərin müəyyən qisminin böyük Azərbaycan şairinə məxsus olduğunu sübut edən müəlliflərin elmi tədqiqatlarının antologiyası da təqdim olunmuşdur.

Akif Bayramın elmi nailiyyəti ondan ibarətdir ki, o bu əsərlərin M.Şəfiyə məxsusluğunu Bodenştedtin M.Şəfinin və başqa şərq poeziya nümunələrinin alman dilinə tərcüməsini keyfiyyət baxımından müqayisə edərək sübut etmişdir.

Professor Akif Bayram öz

monoqrafiyasında əsərlərin Mirzə Şəfiyə məxsus olduğunu sübut etmək üçün çox mühüm tədqiqat aparmışdır. Söhbət belə bir faktdan gəlir: F.Bodenştedtlə şərq müəllifləri ilə yanaşı, A.S.Puşkinin, M.Y.Lermontovun və başqalarının əsərlərini də tərcümə edirdi. Həmin tərcümələr orijinaldan tərcümə kimi təqdim olunsay da, rus ədəbiyyatşünaslığında bu orijinalar yoxdur. Ancaq Mirzə Şəfinin nəğmələri Qərbdə bu günə kimi Bodenştedtin yaradıcılığı sayılır.

A.Bayram öz tədqiqatında M.Şəfinin yaradıcılığını öyrənən keçmiş Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının elmi axtarışlarının üstünlüklərini və çatışmayan cəhətlərini də sistemləşdirib analiz etmişdir.

A.A.Seyidzadənin tədqiqatında bu belə nəzərə çarpırdı ki, o, bəzi şeir və qəzəlləri hərfi tərcümə adlandırır və hesab edirdi ki, F.Bodenştedtlə öz tərcümələri ilə "M.Şəfi və M.F.Axundzadə arasında intriqa yaradıb".

M.Şəfinin yaradıcılığını öyrənən digər ədəbiyyatşünasların səhvi isə onda idi ki, onlar M.Şəfinin şeirlərini Sədinin, Xəyyamın, Hafizin, Caminin, Nasirin və başqalarının şeirləri ilə qarışdırırdılar. M. Şəfinin adı ilə bağlı bütün alman nəşrlərinin mütərəqqi olduğunu deyirdilər, halbuki, Bodenştedtin özünəməxsus olan nəşrlər dar elmi düşüncəyə malik idi.

Monoqrafiyada alman alimlərinin M.Şəfinin əsərlərinin tapılmasında və M. Şəfiyə aid olduğunun sübut edilməsində oynadıqları rola da geniş yer verilmişdir. A.Berjenin, Q.Rozenin, B.Qrutanın, K.Zyundermeyrin konsepsiyalarının qeyri-obyektivliyini sübut edərək A.Bayram bu halların M.Şəfi yaradıcılığının öyrənilməsinə olan neqativ təsirini nümayiş etdirmişdir.

A.Bayramın xidməti və el-

mi obyektivliyi odur ki, o, F.Bodenştedtin həyat və yaradıcılığını, ədəbi xadim kimi onun güclü və zəif tərəflərini dərinlən tədqiq edərək, M.Şəfinin əsərlərinin Avropa oxucusuna tanıtmada və bu günə kimi gəlib çıxmasında alman ədəbiyyatçısının müsbət rol oynadığını da sübut etmiş, böyük çətinliklə bu əsərlərin M.Şəfiyə məxsusluğunun sübut edərək dahi şairlərimizdən birini özümüzlə qaytarmışdır.

Heydər Əliyev Fondunun və şəxsən Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın milli mədəniyyətimizin tanınması və ədəbiyyatımızın öyrənilməsinə göstərdiyi dəstək sayəsində A.Bayramın dahi Azərbaycan şairi, tanınmış mütəfəkkiri M.Ş.Vazehin həyatı və yaradıcılığı haqqında yazdığı möhtəşəm monoqrafiya dərc olunmuşdur.

Qeyd edək ki, bu kitab rus dilində də nəşr edilmişdir.

Bu işlərin həyata keçirilməsində böyük xidmətləri olan Heydər Əliyev fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoş məramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti hər bir azərbaycanlıda minnətdarlıq duyğuları oyadır.

Ziyəddin MƏHƏRRƏMOV,
Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik
Akademiyaşının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.